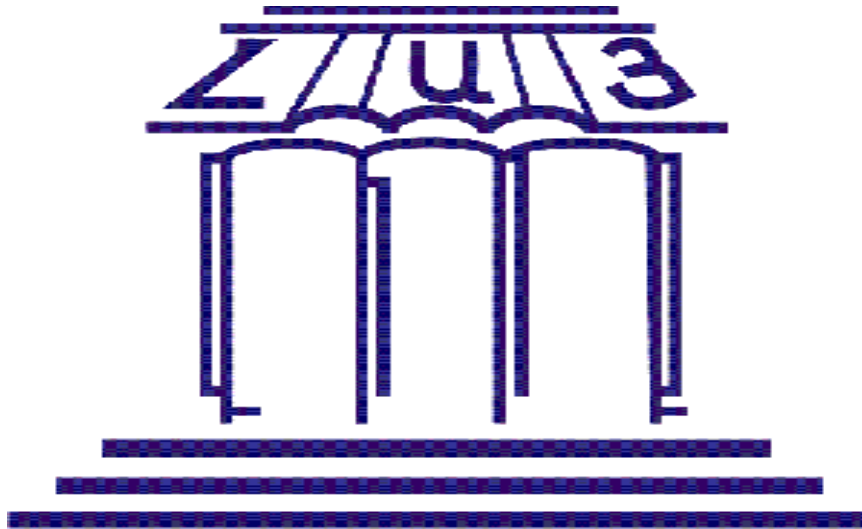

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2885

ՀԱՆԳՍՏՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

معارف عمومیہ نظارت جلیلہ سنک ۱۶ شوال ۱۳۱۰ و ۲۰ نیسان
۳۰۹ تاریخی و ۶۲ نومرولی رخصتنامه سیله نشر اولمشدر

مصارف آمریقان مسیونر شرکتی طرفندن تسویه اولندهرق
طبع اولمشدر

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ա. Յ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ

1893

264

2-31

264
2-31

ՀԱՆԳՍՏՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

معارف عمومیہ نظارت جلیلہ سنک ۱۶ شوال ۱۳۱۰ و ۲۰ نيسان ۳۰۹
تاریخی و ۶۲ نومرولی رخصتنامه سیله نشر اولمشدر

مصارفی آمریقان مسیونر شرکتی طرفندن تسویه اولنه رق طبع اولمشدر

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ա. Յ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ

1893

2010

ՀԱՆԳԱՏՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Բայց սուրբերուն համար ողորմութիւն
ժողովելու վրայով, ինտոր որ պատուէր
տուի Գաղատացւոց եկեղեցիներուն, դուք
ուլ անանկ ըրէք: Ամէն մեկշաբթի օրերը
ձեզմէ ամէն մէկը իր քովը թող դիզէ ինչ
որ կը յաջողի, որ չըլլայ թէ երբոր գամ,
անատենը ժողովումներ ըլլան:

Ա. Կոր. ԺԶ. 1—3:

Նոր կտակարանին մէջ շատ անգամ կը
յիշուի հանգանակութիւն մը զոր Յունական
եկեղեցիք ըրին ինպատար Հրէաստանի եղ-
բարց: Սոյն եղբարք անհնարին չքաւորու-
թեան մէջ ինկած էին սովի մը պատճառաւ
որ կը տիրէր յայնժամ և որ առաւել ևս
սաստկացած էր իրենց պարագայից բերմամբ,
վասն զի ի սկզբանէ անտի հարստահարուած
և հալածուած էին ոչ-հաւատացեալ Հրեա-
ներէն: Այս հանգանակութիւնը կամ հա-
ւաքումը յիշուած է ի Գործ. ԺԱ. 28—30,
ԻԴ. 17: Նաև ակնարկուած է թղթոց ոմանց
մէջ, ինչպէս ի Հռովմ. ԺԵ. 26, Գաղ. Բ.
10: Բայց մանաւանդ կը պատուիրուի առ
Կորնթացիս ուղղեալ երկու թղթոց մէջ: Տես
Ա. Կոր. ԺԶ. և Բ. Կոր. Բ., Թ.: Սոյն հան-

52757-ահ

39381-67

դանակութեան նկատմամբ, առաքեալը կը սկսի իւր յորդորները վերոյիշեալ բնաբանով, յորում կը տեսնենք

(1) Թէ այն որոյ համար յորդոր կը կարդայ առ կորնթացիս՝ է առաքելոս համար որոշման ժողովել, ի գործ դնել և ի յայտ բերել իւրենց սէրն առ եղբարս իւրեանց, նպաստ մատուցանելով ի պէտս նոցա. գործ՝ զոր ֆրիստոս և իւր առաքեալք յիշեցին և ներկայացուցին իբրեւ գլխաւոր պարտականութիւն ֆրիստոնէական կրօնի, և զոր Յակոբոս առաքեալ որոշակի ծանոց իբրեւ այդպիսի պարտականութիւն, երբ ըսաւ, «Աստուծոյ ու Հօրը քով մաքուր ու անարատ կրօնասիրութիւնը աս է, Որբերուն ու որբեւարիններուն տես երթալ իրենց ներշնչութեան ատենը» (Յակ. Ա. 27):

(2) Թէ ժամանակը զոր կը պատուիրէ յատկացունել այս գործին՝ է ահա Գաղատի օրերը: Հոգւոյն Սրբոյ ներշնչութեամբ կը պատուիրէ որ այս գործը կատարուի մասնաւոր օրուան մը մէջ, իբրեւ թէ ուրիշ օր այնպիսի գործի այնչափ յարմար ժամանակ չէր: Այսպէս ներշնչեալ առաքեալն, օրերու մէջ խտիր չդնելով հանդերձ, ինչպէս կը դնէին Հրեայք, որպէս կ'երեւի Գաղ. Դ. 10 համարէն, յորում կ'ըսէ, «Օրերը կը զանազանէք, ու ամիսները և ժամանակները ու տարիները: Կը վախճամ ձեզմէ, որ գուցէ պարապ տեղը ձեր վրայ աշխատած ըլլամ», ահա նախամե-

ծար կը համարի մասնաւոր օր մը, առաւել քան որ և իցէ ուրիշ օր, ֆրիստոնէական մեծ պարտականութեան մը կատարման համար:

(3) Թէ այս է պատուէրը զոր այս առթիւ տուած էր ուրիշ եկեղեցեաց որ պիտի կատարէին նոյն գործը, թէ նոցա ևս պատուիրած էր կատարել զայն «մէկշաբթի օրերը»: Ինքոր որ պատուէր տուի Գաղատացոց եկեղեցիներուն, որոք ալ անսկի ըլլէ: Աստի յայտնի է թէ կորնթոսի ֆրիստոնէից մասնաւոր պարագայից համար չէր որ Հոգին Սուրբ ստիպեց զանոնք կատարել այս պարտականութիւնը «մէկշաբթի օրերը»: Նոյն պատուէրը տուած էր առաքեալը Գաղատացոց եկեղեցիներուն:

Արդ Գաղատիա շատ հեռի էր Կորնթոսէ: Ծով կար իւր և անոր միջև բաց աստի, կային նաև քանի մը ուրիշ երկիրներ: Ուստի կարելի չէ կարծել թէ Հոգին Սուրբ ոչ թէ կրօնական տեսակէտով, այլ՝ աշխարհային տեսակէտով, կը պատուիրէ Կորնթացոց այդ ժամանակ կատարել գործը, նկատելով անոնց ինչ ինչ մասնաւոր պարագաները: Այսպիսի գործի կատարման համար, «մէկշաբթի օրերը» նախամեծար համարելով առաւել քան ուրիշ որ և իցէ օր, կը նկատէ նա բան մը որ կը վերաբերի բովանդակ աշխարհի ֆրիստոնէից:

Նոր կտակարանի ուրիշ համարներէ ևս կը տեսնենք թէ առաքելոց դարուն մէջ նախնի ֆրիստոնէայք և առաքելոց անմիջական

խնամոց ներքև գտնուած եկեղեցիք նոյն պատիւը կ'ընծայէին մէկշաբթի օրուան, առ հասարակ ընտրելով զայն մանաւանդ քան ուրիշ որ եիցէ օր իբրև ժամանակ կրօնական պաշտամանց: Տես Գործ. Ի. 7, ուր կ'ըսուի, «Մէկշաբթի օրը երբոր ժողովուրդը էինք հաց կտրելու, Պօղոս անոնց կը քարոզէր:» Այսպիսի բաներէ կը թուի թէ առաքելոց ժամանակ նախնի Քրիստոնէից մէջ մէկշաբթի օրն այնպէս էր որպէս եօթներորդ օրն՝ Հրէից մէջ:

Քրիստոս կ'ուսուցանէ մեզ թէ ողորմութիւն տալ և «բարի գործել» Շաբաթ օրուան վայել և արժան գործեր են: Երբ փարիսեցիք մեղադրեցին զՔրիստոս, վասն զի թոյլ կու տար աշակերտաց «յորենի հասկեր փրցընել և ուտել» Շաբաթ օրը, Քրիստոս պատասխանեց սա խօսքով. «Ողորմութիւն կ'ուղեմ՝ ու չէ թէ զոհ» (Մատթ. ԺԲ. 7): Քրիստոս կ'ուսուցանէ ի Ղուկ. ԺԳ. 15, 16 և ԺԳ. 5 թէ արժան է ողորմութեան գործեր գործել Շաբաթ օրը: Հին Տնտեսութեան ներքև այսպիսի գործք կը դրոժուէին սովորաբար սուրբ տօնի և ուրախութեան օրեր, ինչպէս Նէեմիայի և Եսթերի ժամանակ (Նէեմ. Ը. 10, Եսթ. Թ. 19-22): Յովսեփոս և Փիլոն ևս, երկու յոյժ նշանաւոր Հրեայք, որ դրեցին ոչ շատ յետոյ քան Քրիստոսի ժամանակը, կը պատմեն թէ Հրեայք սովոր էին Շաբաթ օրը ողորմութիւն

հաւաքել ի նպաստ սուրբ և բարեպաշտական գործոց:

Ուրեմն կրնանք ըսել թէ Աստուծոյ Կամ Երբ Քրիստոնէից Դէ՞լ Դէ՞լա՞քի օրն է մասնաւոր յարանայ կրօնական պաշտման և պարտականութեանց:

Կը յուսանք թէ իստորև պիտի տեսնուի որոշակի Նոր Կտակարանին այս համարէն և ուրիշ համարներէ թէ այս է վարդապետութիւնը զոր Հոգին Սուրբ կ'ուղէր ուսուցանել մեզ: Այս վարդապետութեան մէջ սնած ենք ընդհանրապէս մեր նախնեաց խրատներով և օրինակներով, և Քրիստոնէաց աշխարհի ընդհանուր դաւանութիւնը սա եղած է թէ պարտ է ամենայն երկիւղածութեամբ յարգել մէկշաբթի օրը և զատել զայն շաբթուան միւս օրերէն: Սակայն ոմանք կ'ուրանան զայս: Ոմանք կը զլանան որ և է մասնաւոր յարգ ընծայել մէկշաբթի օրուան, կամ զանազանել զայն ուրիշ օրերէ: Այլք կ'ընդունին թէ այն օրը կրօնական պաշտաման նուիրել գովելի սովորութիւն է որուն հետեւեցաւ Քրիստոնէական Եկեղեցին իւր սովորական վարիչներուն համաձայնութեամբ և որոշմամբ: Սակայն չեն ընդունիր թէ այս կարգադրութիւնը չէ լոկ գործ մարդկային խոհեմութեան: Դարձեալ, այլք կը պահեն Հրեական Շաբաթը, կը կարծեն թէ միշտ պարտաւորիչ է պահել զայն, և թէ հիմ կամ ապացոյց կը պակասի մեզ որոշել թէ այն օրուան վերաբերեալ հին օրէնքը խա-

փանեցաւ և հանգստեան ուրիշ օր սահմանուեցաւ փոխանակ եօթներորդին:

Ուստի ոչ մի ֆրիստոնեայ հանգիստ պարտի մնալ մինչև դոհացուցիչ աստիճանաւ իմանայ Աստուծոյ կամքն յայսմ մասին: Եթէ յԱստուածուստ սահմանուած է ֆրիստոնէից Հանգստութեան օրը, անտարակոյս անհրաժեշտ է որ լաւ պահուի և, հետեապէս, ամէն ֆրիստոնեայ լաւ տեղեկանայ սոյն աստուածային կարգադրութեան:

Արդ մեր նպատակն է, Աստուծոյ օգնութեամբ, ցուցնել թէ Սուրբ Գրոց մէջ ըստ բաւականին յայտնուած է թէ Աստուծոյ կամքն է որ ֆրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ մէկշաբթի օրն իբրև հանգստեան օր զատուի միւս օրերէն և նուիրուի կրօնական պաշտաման կամ երկրպագութեան:

Զայս ցուցնելու համար, նախ կը դնենք հոս սա սկզբունքը թէ մեր ձեռամբ կատարելի որ և է պարտականութեան նկատմամբ Աստուծոյ կամքը կրնայ ըստ բաւականին յայտնուիլ անոր խօսքին մէջ, առանց մասնաւոր պատուիրանի իսկ որ խօսի ուղղակի նոյն պարտականութեան վրայ: Մարդկային իմացականութիւնն է ականջը որուն կը խօսուի Աստուծոյ խօսքը, և եթէ այնպէս խօսուի որ այդ ականջը որոշակի լսէ, բաւական է: Աստուած ինքնիշխան է, կը յայտնէ իւր միտքն՝ ինչպէս և կամի. կը յայտնէ ուղղակի բանիւք, կամ կը յայտնէ ըսելով այլ և այլ

ուրիշ բաներ որովք կ'ականարկուի այն, և յորոց կրնանք, բաղդատութեան միջոցաւ, որոշակի հետեցունել զայն: Եթէ լոկ յայտնուի Աստուծոյ նպատակը, եթէ լոկ ըլլայ բաւական միջոց որով իւր միտքն հաղորդուի մեր մտայ, այդ կը բաւէ թէ՛ ականջով լսենք ուղղակի սաչափ բառեր, թէ՛ աչքով տեսնենք զայնա գրուած, և թէ՛ բանականութեան և իմացականութեան աչքով տեսնենք ինչ որ կ'ուզէ մեզ յայտնել:

Արդ, դառնալով մեր ձեռնարկութեան, կը յիշեցունենք

1. Թէ չորրորդ պատուիրանի լեզուին մէջ չկայ բան մը որ հակառակի մէկշաբթի օրուան, կամ ուրիշ որ և իցէ օրուան, Հանգստութեան օրն ըլլալուն: Թէ մէկշաբթի օրը որ, ըստ Հրէական գրութեան ժամանակի բաժանման, առաջին օրն է շաբթուան՝ իբրև Հանգստութեան օր պահել նոյնչափ հակառակ չէ չորրորդ պատուիրանի որ և է մասին կամ խօսքին որչափ եօթներորդ օրը պահել, վասն զինոյն պատուիրանի բառը չեն որոշեր թէ շաբթուան ո՛ր օրը պարտիմք պահել իբրև Հանգստութեան օր: Միայն կ'որոշեն թէ պարտիմք հանգչիլ և իբրև հանգստեան օր պահել ամէն եօթներորդ օր, կամ օր մը յետ ամէն մի վեց աւուրց: ՎԵՑ ՕՐ ՊԻՏԻ ԱՇԽԱՏԻՄ, Կ'ԸՍՈՒԻ, ԵՒ ԵԾԹՆԵՐՈՐԴ ՕՐԸ ՊԻՏԻ ՀԱՆԳՍՏԱՆԱՍ: Այս կը նշանակէ թէ աշխատութեան վեց օրերէ ետ-

քը պիտի հանգստանանք և սուրբ պահներ յաջորդ, եօթներորդ, օրը: Այսպէս պարտիմք, անշուշտ, ընել յաւիտեան: Սակայն այս բառք երբեք չեն ցուցներ թէ ո՛ր պիտի սկսին վեց օրերը և ո՛ր պիտի դայ կամ սկսի Հանգստութեան օրը: Չորրորդ պատուիրանին մէջ չկայ երբեք ժամանակն հաշուելու հրահանգ, այսինքն՝ չցուցուի թէ ուստի՛ պէտք է սկսիլ և վերջացունել ժամանակի հաշիւը: Այս խնդիրը չօշափուած չէ հոն, այլ ենթադրուած է թէ ուրիշ կերպով կը լուծուի:

Հրեայք չորրորդ պատուիրանէն չգիտցան թէ ուստի՛ պարտէին սկսիլ վեց օրերը և ո՛ր մասնաւոր օրը պարտէին հանգստանալ. այս որոշուեցաւ ուրիշ սկզբամբ կամ կանոնով: Արդարեւ չորրորդ պատուիրանը նշանակեալ կ'ենթադրէ մասնաւոր օր մը, բայց չնշանակեր զայն: Կը պատուիրէ հանգչիլ և սուրբ պահել օր մը, աշխատութեան վեց օրերէ ետքը, օր մը մասնաւոր՝ զոր Աստուած կա՛մ նշանակած էր, կա՛մ պիտի նշանակէր: Այլ ուրեք նշանակուեցաւ այդ մասնաւոր օրն այն ազգին համար: Տես Ել. Ժ. 23, 25, 26: «Ըսաւ անոնց, Աս է Տէրօջը ըսած ծը. ՎԱՂԸ հանգստութեան սուրբ շաբաթն է Տէրօջը. ինչ որ պիտի եփէք՝ եփեցէք. և ինչ որ պիտի եռացընէք՝ եռացուցէք, ու ինչ որ կ'աւելնայ՝ ձեզի համար առտուան պահուելու թողուցէք: — Եւ Մովսէս ըսաւ, Այսօր

կերէք ան, ինչու որ ԱՅՍՕՐ ՇԱԲԱԹ է Տէ՛ՐՈՋԸ. այսօր դաշտին մէջ անկէ՛ պիտի չգտնէք: Վեց օր պիտի ժողվէք անիկա, բայց ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՕՐԸ՝ ՈՐ ՇԱԲԱԹ է, պիտի չգտնուի:» Ահաւասիկ հոս առաջին անգամ կը յիշուի Հանգստութեան օրը յետ այն առաջին օրուան յորում հանգստացաւ Տէ՛ր Աստուած:

Կը թուի թէ Խորայեւացիք, իրենց գերութեան ժամանակ յեզիպոոս, կորուսած էին ժամանակի ճիշդ հաշիւը, որ կը գտնուի թուարկելով շաբթուան օրերն արարչագործութեան առաջին օրէն սկսեալ, եթէ երբեք այդ հաշիւը պահուած էր մինչև այն ժամանակ երբ գերի տարուեցան: Այս գերութեան ժամանակ մեծաւ մասամբ մոռցան իրենց ճշմարիտ կրօնը. վասն զի կը կարգանք թէ «ծառայութիւն ըրին» Եզիպոոսի աստուածներուն: Պէտք չէ կարծել թէ Եզիպոսացիք իրենց գերիներուն կը ներէին հանգըստանալ և չգործել եօթներորդ օրը: Արդ, այնչափ ժամանակ գերի մնալով, հաւանաւ կանապէս կորուսած էին իրենց շաբաթներու հաշիւը. ուստի Աստուած, երբ հանեց զանոնք Եզիպոոսէ և բերաւ անապատը, վերոյիշեալ համարին մէջ նշանակեալ եղանակաւ և առթիւ անոնց ծանոյց Շաբաթը: Եւ Նէեմիայի գիրքին մէջ կը կարգանք թէ Աստուած, երբ Եզիպոոսէ հանեց Խորայեւացիները, և այն, և այն, անոնց գիտցուց իւր

սուրբ Շաբաթը: Տես Նէեմ. Թ. 14: Նոյն պէս կը կարդանք յեզեկ. Ի. 10, 12, «Ձանոնք Եդիպտոսի երկրէն հանեցի, ու զանոնք անապատը բերի: Իմ շաբաթներս ալ անոնց տուի:»

Սակայն չորրորդ պատուիրանէն պիտի չզիտնային երբեք թէ ո՞րն էր այն մասնաւոր օրը: Արդարեւ չորրորդ պատուիրանաւ, որ տրուեցաւ Հրէից, կ'ակնարկուէր անոնց Հրէական Շաբաթը: Բայց այդ չապացուցաներ թէ այնու որոշուեցաւ և նշանակուեցաւ այն օրը: Պէտք է նոյն պատուիրանաւ հասկնալ առ հասարակ Եօթներորդ օր մը, Եօթներորդ օր մը՝ զոր Աստուած պիտի սահմանէր, կամ սահմանած էր: Եւ որովհետեւ այդպիսի մասնաւոր օր մը սահմանուած էր արդէն Հրէական Եկեղեցւոյն համար, ուստի այս պատուիրանաւ, որ անոնց տրուեցաւ, կ'ակնարկուէր այն մասնաւոր օրը: Բայց այս չապացուցաններ թէ նոյն բանիւք չէր ակնարկուեր սահմանեալ ուրիշ Եօթներորդ օր մը որ հիմա կը պահուի Քրիստոնէական Եկեղեցւոյն մէջ: Ինչպէս կ'ընդունինք թէ հինգերորդ պատուիրանը տարբեր անձանց վրայ պարտականութիւն կը դնէ պատուել տարբեր հայրեր և մայրեր, նոյնպէս իրաւունք ունինք պնդել թէ չորրորդ պատուիրանը պարտականութիւն կը դնէ Եկեղեցւոյն վրայ, տարբեր անտեսութեանց ներքեւ, պահել նշանակուած տարբեր Եօթներորդ օրեր:

Ըստ չորրորդ պատուիրանի, Քրիստոնէից հանգստեան օրն է Եօթներորդ օրը նոյնչափ որչափ Հրէից Շաբաթը, վասն զի կը պահուի ամէն Եօթներորդ օր, ինչպէս Հրէից Շաբաթը. կը պահուի նոյնպէս աշխատութեան վեց օրէ ետքը, և Եօթներորդն է հաշուելով մեր աշխատութեան առաջին օրուան սկիզբէն, ինչպէս Հրէից Շաբաթն էր Եօթներորդն՝ հաշուելով իրենց աշխատութեան առաջին օրէն: Բոլոր տարբերութիւնը սա է թէ ժամանակաւ Եօթն օրերը կը սկսէին անմիջապէս յետաւուրն յորում Աստուած հանգստացաւ արարչագործութենէն, իսկ այժմ կը սկսին օր մը ևս յետոյ քան զայն: Փոյթ չէ երբեք թէ ի՞նչ անուամբ կը կոչուին օրերը. օրինակի համար, եթէ չորեքշաբթի կոչուէր միաշաբաթի օրը, նոյն պիտի մնար մեր սոյն ձեռնարկութեան զօրութիւնը:

Ուստի Քրիստոնէից հանգստեան օրը չեղում չէ չորրորդ պատուիրանէն, այլ՝ ուրիշ օրէնքէ մը, որով կ'որոշուէր Հրէից աշխատութեան օրերուն սկիզբը և վախճանը: Հետեւապէս չորրորդ պատուիրանին սա բանք, «վեց օր պիտի աշխատիս, ու բոլոր դործդ ընես. բայց Եօթներորդ օրը Տէրոջը քու Աստուծոյդ հանգստութեան օրն է,» առարկութիւն չեն Քրիստոնէից հանգստեան օրուան դէմ, վասն զի սոյն բանք տակաւին ունին լիովին զօրութիւն: Առարկութիւն չեն նաև հետադայ բանք. «Քանզի Տէրը վեց

օրուան մէջ ըրաւ երկինքը ու երկիրը, ծովը ու բոլոր անոնց մէջ եղածները, և եօթներորդօրը հանդստացաւ. անոր համար Տէրը օրհնեց հանդստութեան օրը ու սրբեց զանիկա:” Սոյն բանը չեն կորուսած իրենց նշանակութիւնն յաչս Քրիստոնէից, որոց հանգըստեան օրն է մէկշաբթի օրը, վասն զի տալաւին լիովի զօրութիւն ունին նկատմամբ իւրենց գլխաւոր իմաստին: Այս բանից նպատակն էր ցուցնել մեզ թէ ինչո՞ւ պարտիմք գործել միայն վեց օր յաջորդաբար և ապա հանգչիլ եօթներորդ օրը, վասն զի Աստուած տուաւ մեզ այդ օրինակը: Այս իմաստով, տալաւին նոյնչափ զօրութիւն ունին որչափ ունէին երբեք: Ճիշդ այդ պատճառաւ հիմա սովորութիւն է, ինչպէս սովորութիւն եղած է մինչև ցարդ, գործել միայն վեց օր յաջորդաբար: Ի՞նչ պատճառաւ կը հանգչին Քրիստոնեայք ամէն եօթներորդ օր և ոչ ամէն ութերորդ կամ իններորդ կամ տասներորդ օր: Սա պատճառաւ զի Աստուած գործեց վեց օր և հանգչեցաւ եօթներորդ օրը:

Ճշմարիտ է թէ այս բանը, որ խօսուեցան չորեք և Եկեղեցւոյն յառաջ քան Քրիստոսի գալուստն յաշխարհ, ունէին նաև ուրիշ նշանակութիւն մը: Այդ նշանակութիւն սա էր թէ եօթներորդ օրը պիտի պահուէր ի յիշատակ երկնից և երկրի ստեղծման: Սակայն առարկութիւն չէ այս ընդդէմ այն կարծեաց թէ սոյն բանը մեզ նկատմամբ

չունին բոլոր այն նշանակութիւնը զոր ունէին չորեք նկատմամբ: Քանզի կան ուրիշ խօսքեր ևս որ քարէ տախտակներուն վրայ գրուեցան տասն պատուիրանաց հետ, և սակայն յայտնի է և կ'ընդունուի առ հասարակ թէ մեզ նկատմամբ չունին նոյն նշանակութիւնը զոր ունէին չորեք նկատմամբ: Օրինակի համար սա խօսքերը որ կան տասն պատուիրանաց սկիզբը, “Ես եմ Եհովայ քու Աստուածդ՝ որ քեզ Եգիպտոսի երկրէն՝ ծառայութեան տունէն հանեցի:” Սոյն բանը գրուեցան քարէ տախտակներուն վրայ միւս պատուիրանաց հետ, և կ'ուղղուին ինչպէս չորեք նոյնպէս մեզ. կ'ուղղուին ամենուն ուրոց կ'ուղղուի բուն Տասնաբանեայն, վասն զի ըստած են ոյժ տալու համար տասն պատուիրանաց: Սակայն այժմ չունին այն ամբողջ նշանակութիւնը զոր ունէին չորեք նկատմամբ: Վասն զի, ի բաց թողլով այլաբանական միտքը, մենք երբեք չհանուեցանք Եգիպտոսի երկրէն, ծառայութեան տունէն: Նոյն դիտողութիւնն ի դէպ է հետագայ բանից նկատմամբ որ մուծուած են տասն պատուիրանաց չարքին մէջ. “Միտքդ բերես որ դուն Եգիպտոսի երկրին մէջ ծառայ էիր, ու քու Տէր Աստուածդ զօրաւոր ձեռքով ու բարձր բազուկով քեզ անկէ հանեց. անոր համար քու Տէր Աստուածդ քեզի պատուիրեց որ հանգստութեան օրը պահես” (ԲՅՈՐ. Ե. 15):

Այսպէս, չորրորդ պատուիրանին վրայ հիմնուած բոլոր ձեռնարկութիւնք, որ կը կազմեն ֆրիստոնէից Հանգստութեան օրուան հակառակող մարդոց բովանդակ ոյժը, իդեալը կ'եղեն:

2. Իրողութիւնն թէ նախնի Եկեղեցւոյն պատուիրութեամբ պահել եօթներորդ օրն ի յիշատակ երկնի և երկրի ստեղծման՝ ձեռնարկութիւն մ'է ի նպաստ, և ոչ ընդդէմ, հանդստեան օր մը պահելու ամէն շաբթու ի յիշատակ փրկութեան գործոյն:

Ի Սուրբ Գիրս կը կարգանք երկու, հին և նոր, ստեղծագործութեանց վրայ. և պէտք է նկատել թէ չորրորդ պատուիրանի սոյն բանք, հին ստեղծագործութեան նկատմամբ ինչ զօրութիւն որ ունէին յաչս հին ստեղծագործութեան վերաբերելոց, նոր ստեղծագործութեան նկատմամբ նոյն զօրութիւնն ունին յաչս նոր ստեղծագործութեան վերաբերելոց: Կը կարգանք թէ “սկիզբէն Աստուած երկինքն ու երկիրը ստեղծեց,” և նախնի Եկեղեցին պարտական էր յիշատակել այդ գործը: Սակայն երբ Աստուած կը ստեղծէ նոր երկինք և նոր երկիր, այնպիսիք որ կը վերաբերին այս նոր երկնից և նոր երկրին՝ պարտական են նոյնպէս յիշատակել իրենց երկնից և երկրին ստեղծումը:

Սուրբ Գիրքը կ'ուսուցանէ մեզ նկատել հին երկինքը և երկիրն իբրև կործանուած և մեղք բնաջինջ եղած, կամ դարձեալ

վերածուած անձն ու պարապ քառսի, ինչպէս էին ի սկզբան: Տես Երեմ. Գ. 22, 23, ուր կ'ըսուի, “Անոնք չարութիւն ընելու ի մաստուն են, բայց աղէկութիւն ընել չեն գիտեր: Երկրի վրայ նայեցայ, և ահա անձն ու պարապ էր. երկինքը նայեցայ, ու լոյս չունէր,” այսինքն՝ վերածուած էին այն վիճակին յորում էին ի սկզբան. “երկիրը անձն ու պարապ էր,” և լոյս չկար, այլ “անդունդին վրայ խաւար կար:”

Սուրբ Գիրքը կ'ուսուցանէ նաև կոչել Աւետարանաւ քարոզուած կամ կատարուած նորոգութիւնը և փրկութիւնը նոր երկնից և նոր երկրի ստեղծում: “Ահա ես նոր երկինք ու նոր երկիր կը ստեղծեմ. և առջինները պիտի չյիշուին, ու մարդուս միտքը պիտի չդան: Բայց դուք իմ ստեղծագործութիւնովս յաւիտեանս յաւիտենից ուրախացէք և ցնծացէք. վասն զի ահա ես Երեսուցէ՛ն ցնծութեան համար՝ ու նոր Ժողովուրդը ուրախութեան համար կը ստեղծեմ:” Տես Ես. ԿԵ. 17, 18: Դարձեալ, “Իմ խօսքերս քու բերանդ դրի, և քեզ ձեռքիս հովանիովը ծածկեցի, որ երկինքը հաստատեմ ու երկրին հիմերը դնեմ, և Սիօնին ըսեմ, Դու իմ Ժողովուրդս ես” (Ես. ԾԱ. 16): Դարձեալ, “Ինչպէս որ իմ ստեղծելու նոր երկինքս ու նոր երկիրս իմ առջեւ պիտի կենայ, կ'ըսէ Տէրը, այնպէս ալ ձեր օտարները ու ձեր անունը պիտի կենայ” (Ես. ԿԶ. 22): Այս հա-

39381-67

մարներուն մէջ ոչ միայն կը յիշուի նոր ստեղծագործութիւն, կամ նոր երկինք և նոր երկիր, այլ և ինչ որ կը հասկցուի սոյն բառերով, այսինքն՝ կը յիշուի թէ Աւետարանաւ կ'ըլլայ վերանորոգում, թէ Երուսաղէմ կը ստեղծուի ցնծութեան համար և անոր ժողովուրդը ուրախութեան համար, և կ'ըսուի Սիօնի, «Դուն իմ ժողովուրդս ես,» և այլն: Բոլոր այս համարներուն մէջ մարդարէն կը մարդարէանայ Աւետարանաւ հռչակուած փրկութեան վրայ:

Աւետարանի Տնտեսութիւնն ամէն ուրեք կը յիշուի իբրեւ նորոգեալ վիճակ իրաց, յորում հին քանիք անցան, և ահա քան նոր եղաւ, յորում կը կոչուինք Քրիստոս Յիսուս «Կեդրեալ քան քանիք քանիք» համար, յորում ամէն բան դարձաւ և հաշտուեցաւ երկնից մէջ և երկրի վրայ և Աստուած հրաման ըրաւ խառնել լոյս և զաւակ, ինչպէս «սկիզբէն» իսկ Հրէական Տնտեսութեան քայքայումը Հին Կտակարանին մէջ յաճախ կը կոչուի կատարած աշխարհի: Սակայն մենք որ կ'ապրինք Աւետարանական Տնտեսութեան ներքեւ կը վերաբերինք նոր ստեղծագործութեան, և ուստի կը թուի թէ ունինք գէթ նոյնչափ պատճառ յիշատակել այս նորաստեղծման գործը, որչափ նախնի Հրէական Եկեղեցւոյ անդամք պատճառ ունէին յիշատակել հին ստեղծագործութիւնը:

3. Կայ երրորդ բան մը որ կը հաստատէ

Թէ չորրորդ պատուիրանաւ կ'ականարկուի Աստուծոյ հանգիստը թէ՛ հին և թէ՛ նոր ստեղծագործութենէն. և սա է թէ Սուրբ Գրոց բացորոշ լեզուաւ իրարու նման են սոյն երկու հանգիստը: Այլով բանիւ, ի Սուրբ Գիրս, Քրիստոսի հանգիստը փրկութեան գործէն և Աստուծոյ հանգիստը իւր արարչական գործէն՝ որոշակի կը յիշուին իբրեւ իրարու նման: Ըսուած է, «Ան որ անոր հանգիստը մտաւ, ալ հանգչեցաւ իր գործքերէն, ինչպէս որ Աստուած ալ իրեններէն» (Եբր. Դ. 10):

Արդ, Քրիստոս հանգչեցաւ իւր գործքերէն երբ յարեաւ ի մեռելոց, այսինքն՝ մէկշաբթի օրը: Երբ յարեաւ ի մեռելոց, աւարտեց փրկութեան գործը: Յայնժամ վերջացաւ նորա երկրաւոր գործը. յայնժամ հանգչեցաւ և հանգստացաւ: «Աստուծոյ ժողովուրդին դեռ հանգիստ մը կը մնայ» խօսքին Յոյն բնագրին մէջ կ'ըսուի, Ծափ, և հանգստեան օր պահել կը մնայ, և սա պատճառը կը տրուի. «Վասն զի ան որ անոր հանգիստը մտաւ, ալ հանգչեցաւ իր գործքերէն, ինչպէս որ Աստուած ալ իրեններէն»:

Աստի կը սորվինք գէթ երեք բան.

(1) Թէ պէտք է նկատել Քրիստոսի հանգիստը իւր փրկագործութենէն և Աստուծոյ հանգիստը իւր արարչագործութենէն իբրեւ իրարու նման, վասն զի որոշապէս կը բաղդատուին իրարու հետ իբրեւ իրարու նման:

(2) Թէ իբրեւ իրարու նման կը յիշուին ի

մասնաւորի սա պատճառաւ զի երկու հանգիստը նոյն յարաբերութիւնն ունին հանգըստեան օրուան հետ որ պարտի պահուիլ Աստուծոյ ժողովրդեան մէջ, կամ նոյն ազդեցութիւնն ունին հանգստեան պարտաւ կանութեան վրայ որ պարտի կատարուիլ Աստուծոյ Եկեղեցւոյն մէջ. վասն զի յայտնապէս յայսմ մասին կը բաղդատուին իրարու հետ: Հոս որոշակի կ'ականարկուի թէ Աստուած օրհնեց և սրբեց իբրեւ հանգստեան օր այն օրն յորում հանգստացաւ իւր արարչական գործէն, և թէ պատուիրեց հանգչիլ եօթներորդ օրը իւր օրինակին հետեւելով: Զայս կ'ականարկէ առաքեալը սա խօսքով. «ինչու որ Գիբբըր ասանկ կ'ըսէ մէկ տեղ մը եօթներորդ օրուանը համար, Եւ Աստուած եօթներորդ օրը հանգչեցաւ իր բոլոր գործքերէն» (Եբր. Դ. 4): Այսքան բան յայտնի է, ուրիշ ի՞նչ և ականարկէ առաքեալն՝ ըսելով, «Աստուծոյ ժողովուրդին դեռ հանգիստ մը կը մնայ», չաբաթական հանգիստ յերկրի թէ յաւիտենական հանգիստ յերկինս:

(3) Թէ յայտնի է թէ հոս կ'ականարկուի մանաւանդ վերջին հանգիստը, այսինքն՝ ֆրիչին մերոյ իւր գործերէն հանգիստը, նկատմամբ այն յարաբերութեան զոր ունի Աստուծոյ ժողովրդեան հանգստեան հետ, Աւետարանի Տնտեսութեան ներքեւ, ինչպէս որոշ կը տեսնուի սա խօսքէն. «Աստուծոյ ժողովուրդին դեռ հանգիստ մը կը մնայ, վասն զի ան որ

անոր հանգիստը մտաւ», և այլն: Քանզի չէ մայ խօսքով կը զեկուցուի թէ հին հանգիստը որ սահմանուեցաւ ի յիշատակ Աստուծոյ հանգստեան իւր արարչական գործէն՝ չմնար, այլ դադրած է, և թէ այս նոր հանգիստն ի յիշատակ Քրիստոսի հանգստեան իւր գործերէն՝ կը մնայ փոխանակ այնորիկ:

4. Հոգին Սուրբ անուղղակի կերպով ըսած է թէ հանգստեան օրը որ հաստատուեցաւ ի յիշատակ հին արարչագործութեան՝ պիտի չպահուի Աւետարանի Տնտեսութեան ժամանակ: Տես Ես. կի. 17, 18: Հոն կ'ըսուի մեզ թէ երբ Աստուած ստեղծէ նոր երկինք և նոր երկիր, առաջինք պիտի չյիշուին և պիտի չգան ի միտս մարդկան: Եթէ այդպէս է, պէտք չէ կարծել թէ հին արարչագործութիւնն յիշելու և ի միտս բերելու նպատակաւ պարտիմք պահել ժամանակի եօթներորդ մասը:

Ի՞նչպէս և հասկնանք զայս, Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ մէջ այնչափ պատշաճ պիտի չըլլայ սուրբ պահել եօթներորդ օրն ի յիշատակ, գլխաւորապէս, հին ստեղծագործութեան: Եթէ վերոյիշեալ համարին իմաստն ըլլայ միայն սա թէ հին ստեղծագործութիւնը պիտի չյիշուի, ոչ իսկ պիտի բերուի ի միտս մեր բաղդատմամբ նորոյն, և թէ նորը պիտի ըլլայ աւելի նշանաւոր և փառաւոր և աւելի կարեւոր մեզ համար, այնպէս զի պիտի արժանանայ աւելի խնամեալ յարգա-

նայց և պիտի համարուի յիշատակման այնպէս առաւել արժանի զի միւսը պիտի մոռացուի, պիտի չյիշուի և ի միտս պիտի չբերուի. եթէ այսպէս հասկնանք զայն, անհնարին է այնմ առաւել ևս յարմարիլ մեր նպատակին: Քանզի, յայնժամ, այդու կ'ուսուցանէ մեզ Հոգին Սուրբ թէ ֆրիստոնէական Եկեղեցին աւելի պատճառ ունի յիշատակել նոր ստեղծագործութիւնը քան հինը, այնչափ աւելի պատճառ՝ զի հինը, բազմաթիւ անգամ, արժանի է մոռացութեան:

Եւ որովհետեւ հին ստեղծագործութիւնն այլ ևս պիտի չյիշուէր և ի միտս պիտի չբերուէր, հետեւեալ համարին մէջ Եկեղեցւոյն կը պատուիրուի յաւիտեանս յաւիտենից յիշատակել նոր ստեղծագործութիւնը. «Բայց դուք իմ ստեղծագործութիւնովս յաւիտեանս յաւիտենից ուրախացէք և ցնծացէք. վասն զի ահա ես Երուսաղէմը ցնծութեան համար՝ ու անոր ժողովուրդը ուրախութեան համար կը ստեղծեմ»: Այլով բանիւ, թէ՛ պէտ մոռնաք հին ստեղծագործութիւնը, սակայն յաւիտեան, մինչև ի կատարած աշխարհի, պիտի պահէք նորոյն յիշատակը:

Յ. Թէ մշտնջենաւոր պիտի չըլլար Հրէից Հանգստութեան օրը, կ'ապացուցուի այնու զի նոցա պատուիրուեցաւ պահել զայն ի յիշատակ իրենց Եգիպտոսէ ազատման: Հրէական հանգստեան օրուան հաստատման պատճառներէն մին սա էր թէ Աստուած այսպէս

ազատեց զանոնք, ինչպէս յայտնապէս ըսուած է Մովսիսի հնգամատենին այն գլխոյ միոյն մէջ յորս յիշուած են տասն պատուիրանք: Տես Բ Թր. Ե. 13, ուր կ'ըսուի, «Միտքդ բերես որ դուն Եգիպտոսի երկրին մէջ ծառայ էիր, ու քու Տէր Աստուածդ զօրաւոր ձեռքով ու բարձր բազուկով քեզ անկէ հանեց. անոր համար քու Տէր Աստուածդ քեզի պատուիրեց որ հանգստութեան օրը պահես»: Արդ կրնա՞յ որ կարծել թէ Աստուած կ'ուզէր որ բոլոր ազգեր Նոր Տնտեսութեան ներքեւ և մինչև ցկատարած աշխարհի ամէն շաբթու պահեն օր մը, հաստատեալ ի յիշատակ Հրէից Եգիպտոսէ ազատման:

Ե. Հոգին Սուրբ անուղղակի կերպով ըսած է մեզ թէ այն կարգադրութիւնը, որ եղած են ի յիշատակ Հրէից Եգիպտոսէ ազատման, այլ ևս զօրութիւն պիտի չունենան Նոր Տնտեսութեան ներքեւ: Տես Երեմ. ԺԶ. 14, 15: Հոգին Սուրբ, խօսելով Աւետարանի Տնտեսութեան վրայ, կ'ըսէ, «Մնոր համար, ահա օրեր կու գան, կ'ըսէ Տէրը, որ ալ պիտի չըսուի թէ Կենդանի է Տէրը՝ որ իսրայէլի որդիքը Եգիպտոսի երկրէն հանեց. հապա՛ Կենդանի է Տէրը՝ որ իսրայէլի որդիքը հանեց հիւսիսի երկրէն և ան բոլոր երկիրներէն՝ ուր որ զանոնք քշեր էր»: Ոչ ևս պիտի ըսեն, Կենդանի է Տէրը որ . . . Եգիպտոսի երկրէն հանեց, և այլն: Այլով բանիւ,

դէթ պիտի չպահեն այլ ևս որ և է յիշատակարան այն ազատման:

Եթէ Հանգստութեան օր պիտի պահուի Աւետարանի Տնտեսութեան ներքեւ, ինչպէս ցուցած ենք թէ պիտի պահուի, աւելի ուղիղ է ենթադրել այս համարէն թէ պարտի պահուիլ իբրեւ յիշատակ սա իրողութեան թէ Իսայէի որդի հանդէպ հետեւի երկէն, այսինքն՝ իբրեւ յիշատակ Քրիստոսի փրկագործութեան և նորա ընտրելոց հաւաքման ոչ միայն Հրէաստանի երկրէն, այլ և հիւսիսի երկրէն և աշխարհի բոլոր ծայրերէն: Տես Ես. ԽԳ. 16—20:

7. Ամենայնիւ ուղիղ է ենթադրել թէ Աստուած դիտաւորութիւն ունէր զեկուցանել մեզ թէ Քրիստոնեայք պարտական են պահել հանգստեան օրն ի յիշատակ Քրիստոսի փրկագործութեան, վասն զի Խորայեւրոպոց պատուիրուեցաւ պահել զայն ի յիշատակ Եգիպտոսէ իրենց ազատման: Ուղիղ է այսպէս ենթադրել, վասն զի Խորայեւրոպոց այդ ազատումն էր յայտնի, ծանօթ և առ հասարակ ընդունուած օրինակ Քրիստոնէից փրկութեան: Աստուած կատարեց և սահմանեց զայն իբրեւ օրինակ այս մեծ գործոյն: Այն ազատման վերաբերեալ ամէն բան օրինակ էր սոյն փրկութեան. և կարևորութիւն տրուած է այնմ գլխաւորապէս այս պատճառաւ զի նշանաւոր օրինակ է Քրիստոսի փրկագործութեան: Լոկ ստուեր էր

այն, ինքնին ոչինչ էր բաղդատմամբ փրկութեան մեծ գործոյն: Խորայեւրոպոց ժամանակաւոր գերութենէ ազատումն ի՞նչ է բաղդատմամբ այն գործոյն որով ամէն դարու և ազգի պատկանեալ ընտրելոց բովանդակ Եկեղեցին կը փրկուի յաւիտենական դատապարտութենէ և կը բերուի ոչ թէ ի ժամանակաւորն Քանան, այլ յերկինս, ի յաւիտենական փառս և յերանութիւն: Պէ՞տք էր յիշատակել այն ստուերն այնչափ զի ամէն շաբթու օր մը պահուէր անոր համար, և պէտք չէ՞ որ ևս առաւել յիշատակենք այն մեծ և փառաւոր գործը որոյ ստուեր լինել սահմանուած էր այն:

Բաց աստի, չորրորդ պատուիրանին բանք որ կը վերաբերին Եգիպտոսէ ազատման՝ նշանակութենէ զուրկ կ'ըլլան մեզ համար, եթէ չմեկնուին իբրեւ վերաբերեալ այն փրկութեան որ կը քարոզուի Աւետարանաւ. բայց Տասնաբանեային բանք ուղղուած են բոլոր ազգաց և դարուց: Ուստի նոյն բանք առ Հրեայս կ'ականարկէին օրինակը կամ ստուերը, իսկ առ մեզ պարտին ականարկել բուն առարկան կամ եղելութիւնը: Քանզի Եգիպտոսն յորմէ կ'ազատինք Նոր Տնտեսութեան ներքեւ՝ հոգեւոր Եգիպտոսն է, և գերութեան տունն յորմէ կ'ազատինք՝ հոգեւոր գերութեան վիճակ է: Հետեւապէս նոյն բանք, առ մեզ ուղղեալ, պարտին մեկնուիլ սապէս. Յիշէ թէ դուն ծառայ էիր մեղաց և

Սատանայի, և Տէր Աստուածդ զօրաւոր ձեռքով և բարձր բազուկով ազատեց զքեզ այս ծառայութենէն. ուստի Տէր Աստուածդ պատուիրեց քեզ պահել Հանգստութեան օրը:

Ինչպէս տասն պատուիրանաց յառաջաբանին այն բանք, որ կը խօսին իսրայելի որդւոց Եգիպտոսի երկրէն հանուելուն վրայ, կը մեկնուին զարդիս, և ինչպէս հարկ է զի մեզ համար մեկնուին իբրեւ բանք որ կը խօսին մեր հոգւոր փրկութեան վրայ, նոյնպէս, ճշդիւ նոյն և նման պատճառաւ, Բ. Օրինաց գիրքին մէջ չորրորդ պատուիրանին կցուած նոյն բանք պարտին մեկնուիլ իբրեւ բանք որ կը խօսին Աւետարանաւ քարոզուած նոյն փրկութեան վրայ:

Հրէից Շաբաթը պահուեցաւ այն օրն յորում իսրայելի որդիք ելան Կարմիր ծովէն: Քանզի կ'ըսուի Բ. Օր. Ե. 15 համարին մէջ թէ Շաբաթ օրուան այս հանգիստն հաստատուեցաւ Հրէից Եգիպտոսէ ելելուն ի յիշատակ: Սակայն օրն յորում անցան Կարմիր ծովէն՝ այն օրն էր յորում ելան Եգիպտոսէ, վասն զի Եգիպտոսի երկրին մէջ էին մինչև այն ժամանակ: Կարմիր ծովն էր Եգիպտոսի երկրին սահմանադրութիւնը: — Սուրբ Գիրքը կ'ըսէ թէ օրն յորում երգեցին Մովսիսի երգը՝ այն օրն էր յորում ելան Եգիպտոսի երկրէն: «Հոն իր մանկութեան օրերուն պէս՝ ու Եգիպտոսի երկրէն ելած օրուանը պէս երգեր պիտի երգէ» (Ովս. Բ.

15): Այսու կ'աւանդուի յայտնապէս այն յաղթական երգը զոր Մովսէս և իսրայելի որդիք երգեցին երբ ելան Կարմիր ծովէն:

Սուրբ Գիրքը կ'ըսէ թէ Աստուած սահմանեց Հրէական Շաբաթն ի յիշատակ իսրայելի որդւոց ազատման իրենց գործավարներէն, Եգիպտացիներէն, և ի յիշատակ իրենց հանգստեան իրենց ծանր ծառայութենէն և գերութենէն: «Որ քու ծառադ ու աղախինդ ալ քեզի պէս հանգստանայ. և միտքդ բերես որ դուն Եգիպտոսի երկրին մէջ ծառայէիր, ու քու Տէր Աստուածդ զօրաւոր ձեռքով ու բարձր բազուկով քեզ անկէ հանեցանոր համար քու Տէր Աստուածդ քեզի պատուիրեց որ հանգստութեան օրը պահես» (Բ. Օր. Ե. 14, 15): Բայց օրն յորում իսրայելի որդիք ազատեցան իրենց գործավարներէն և հանգստացան՝ այն օրն էր յորում իսրայելի որդիք ելան Կարմիր ծովէն: Հանգիստ չունեցան մինչև այն ժամանակ: Վասն զի թէպէտ յառաջագոյն ճամբայ ելած էին մեկնիլ Եգիպտոսի երկրէն, սակայն հալածուեցան Եգիպտացիներէն և մեծապէս շուարեցան և տառապեցան: Բայց այն առաւօտուն երբ ելան Կարմիր ծովէն՝ ազատեցան կատարեալ և վերջնական կերպով, յայնժամ լիովին հանգչեցան իրենց գործավարներէն: Յայնժամ ըսաւ Աստուած, «Ասորուան ձեր տեսած Եգիպտացիները մէյմին ալ պիտի չտեսնէք յաւիտեան» (Ել. Ժ. Գ. 13): Յայնժամ վայելե-

ցին իրական հանգստեան ցնծալի օր մը : Յայնժամ երգեցին Մովսիսի երգը, և այն օրն եղաւ իրենց Հանգստութեան օրը :

Սակայն իսրայելի որդւոց կարմիր ծովէն անցնին ուրիշ բան չէր, բայց միայն օրինակ ֆրիստոսի յարութեան : Այն ժողովուրդն էր օրինակ ֆրիստոսի Եկեղեցւոյն, և Մովսէս՝ բուն ֆրիստոսի : Բաց աստի, ֆրիստոս իբրեւ Փրկիչ և Ազատիչ անցաւ այն օրն իսրայելի որդւոց առջևէն ամպի և կրակի սիւնով : Այն առաւօտուն ֆրիստոս, ամպի և կրակի այս սիւնով, ելաւ կարմիր ծովէն իբրեւ մեծ ջուրերէ : Այս ևս օրինակ էր ֆրիստոսի ելլելուն ի վիճակէ մահուան և ի վիճակէ այն մեծ նախատանայ զոր կրեց մահուամբ :

Ի Սուրբ Գիրս ֆրիստոսի յարութիւնն ի մեռելոց կը նմանցուի խոր ջուրերէ ելլելու : Տես Մատթ. ԺԲ. 40, ուր ֆրիստոսի յարութիւնը կը ցուցուի Յովնանի ծովէն ելլելուն օրինակաւ : Կը նմանցուի նաև խոր ջուրերէ ազատելու : Տես Սաղ. ԿԹ. 1, 2, 3, 14, 15 : Սոյն բաներ ֆրիստոսի վրայ ըսուած են, ինչպէս յայտնի է սա իրողութենէն թէ՛ Նոյն Սաղմոսի մէջ յիշուած շատ բաներ յայտնապէս ֆրիստոսի կ'ընծայուին Նոր Կտակարանին մէջ : Այս կը տեսնուի բաղդատելով 4 համարը Յովհ. ԺԵ. 25ի հետ, 9 համարը Յովհ. Բ. 17ի հետ, 21 համարը Մատթ. ԻԷ. 34, 48, Մարկ. ԺԵ. 23 և Յովհ. ԺԹ. 29 համարներուն հետ, 22, 23 համարները

Հովհ. ԺԱ. 9, 10 համարներուն հետ, և 25 համարը Գործ. Ա. 20 համարին հետ :

Ուստի, որովհետև Հրէից Շաբաթը պահուեցաւ այն օրն յորում ամպի և կրակի սիւնը ելաւ կարմիր ծովէն, և յորում Մովսէս և Եկեղեցին, այսինքն՝ ֆրիստոսի նշանակական մարմինը, ելան այն ծովէն, եղելով թիւն մը՝ որ օրինակ էր ֆրիստոսի յարութեան, այդու մեծապէս կը հաստատուի թէ՛ ֆրիստոսնէից հանգստեան օրը պարտի պահուիլ այն օրն յորում ֆրիստոսի իրական մարմինն յարեաւ գերեզմանէն, այսինքն՝ յորում տեղի ունեցաւ բուն դէպքը : Վասն զի Սուրբ Գիրքը որոշակի կ'ըսէ թէ՛ օրինակը տեղի պիտի տայ բուն իրողութեան և ստուերը՝ բուն առարկային :

8. Ջոյն կը հաստատենք Սաղ. ՃԺԸ. 22 — 24 համարներով, որք կը ցուցնեն թէ՛ Եկեղեցին պարտի սուրբ ցնծութեամբ տօնել ֆրիստոսի յարութեան օրը : “Ան քարը որ շինողները անարգեցին, անկիւնին գլուխը եղաւ : Ասիկա Տէրոյմէն եղաւ . զարմանալի է ասիկա մեր աչքերուն : Աս ան օրն է որ Տէրը ստեղծեց. ցնծանք և ուրախ ըլլանք անոր մէջը :” Ակնարկեալ քարն է ֆրիստոս . նա մերժուեցաւ շինողներէն, մանաւանդ երբ մահուան մատնուեցաւ : Գերեզմանին մէջ մնաց իբրեւ քար մը շինողներէն նետուած : Բայց երբ Աստուած յարոյց զնա ի մեռելոց, յայնժամ եղաւ գլուխ անկեան, յայնժամ սկսաւ

փառաւորուիլ: Յայտնի է թէ առաքեալն այսպէս կը մեկնէ զայն, ըսելով ի Գործ. Դ. 10, 11, «Յայտնի ըլլայ ձեզի ամէնքնուդ ու բոլոր իսրայէլի ժողովուրդին, որ Նազովրեցի Յիսուս փրիստոսի անունովը՝ որն որ դուք խաչեցիք, և որն որ Աստուած մեռելներէն յարուց . . . : Անկէ ան քարը ձեզմէ շինողներէդ անարգուած:»

Եւ ահա կ'ըսուի մեզ թէ օրն յորում կատարուեցաւ այս՝ սահմանուեցաւ Աստուծոյ մէ իբրեւ օր ցնծման և ուրախութեան Եկեղեցւոյ:

9. Կը թուի թէ Հրէից Շաբաթին բարձումը զեկուցուեցաւ սա իրողութեամբ թէ փրիստոս, Տէրն Շաբաթու, թաղուած մնաց այն օրը: Փրիստոս, աշխարհի Տէրը, Տէրն էր այն արարչական գործոյն որոյ ի յիշատակ հաստատուեցաւ Հրէից Շաբաթը: Փրիստոս էր որ գործեց վեց օր և եօթներորդ օրը հանգչեցաւ իւր բոլոր գործերէն և հանգըստացաւ: Այսու ամենայնիւ մահուան շրջանին մէջ մնաց այն օրը: Աստուած, որ ստեղծեց զաշխարհ, իւր երկրորդ արարչագործութեան ժամանակ չհետեւեցաւ, եթէ ներելի է ըսել այսպէս, իւր օրինակին: Չհանգչեցաւ նոյն օրը, այլ այն օրը բանտարկեալ մնաց զերեզմանին մէջ և ընտրեց ուրիշ օր հանգստեան:

Շաբաթ օրն էր ցնծման օր, վասն զի կը պահուէր ի յիշատակ Աստուծոյ արարչական

փառաւոր և բարի գործոց և ի յիշատակ իսրայէլի որդւոց Եգիպտոսէ ազատման: Այդ պատճառաւ պատուիրուած է մեզ կոչել Շաբաթ օրն օր ցնծման: Սակայն Եկեղեցւոյ, Փրիստոսի հարսին, համար ուրախութեան յարմար օր չէ այն յորում փրիստոս, փեսայն, թաղուած կը մնայ գերեզմանին մէջ: Փրիստոս կ'ըսէ, «Միթէ կարելի՞ է որ հարսնքին տղաքը սուգ պահեն» քանի որ փեսան իրենց հետն է. բայց օրեր պիտի գան որ երբ փեսան իրենցմէ վերցուի՝ անատենը ծով պիտի պահեն» (Մատթ. Թ. 15): Մինչ փրիստոս մահուան շրջանի մէջ էր, յայնժամ փեսայն վերցուած էր անոնցմէ, յայնժամ հարսին համար յարմար ժամանակ էր սգոյ և ոչ ցնծման: Սակայն երբ յարեաւ Փրիստոս, յայնժամ եղաւ օր ուրախութեան, վասն զի, Յիսուս փրիստոսի յարութեամբն ի մեռելոց, վերստին ծնանք ի յոյս կենդանի:

10. Յայտնի է թէ փրիստոս, յատուկ գիտմամբ, պատուած է մէկշաբթի օրը, օրն յորում յարեաւ ի մեռելոց, ընտրելով այն աւուր մէջ երևիլ առաքելոց ժամանակ առ ժամանակ, ընտրելով այն աւուր մէջ թափել առաքելոց վրայ զՀոգին Սուրբ, ինչպէս կը կարդանք ի Գործ. Բ.: Հոգեգալստեան օրն էր մէկշաբթի, վասն զի էր Պենտեկոստէ, որ կու գար մէկշաբթի օր, ինչպէս կը տեսնուի Ղևտ. ԻԳ. 15, 16 համարներէն: Դարձեալ, պատուած է զայն՝ ընտրելով այն աւուր մէջ

Թափել իւր Հոգին Յովհաննու առաքելոյն վրայ և իւր տեսիլները տալ նմա: Տես Յայտ. Ա. 10:

Անտարակոյս մասնաւոր նպատակաւ պատուեց Քրիստոս այս օրն այսքան նշանաւոր կերպով:

11. Յայտնի է Նոր Կտակարանէն թէ այս էր նախնի եկեղեցւոյ ընդհանուր պաշտաման մասնաւոր օրն, հրամանաւ առաքելոց: Կը տեսնենք թէ այս էր օրն յորում նախնի Քրիստոնեայք սովոր էին հաւաքիլ և հաց կտրել. և տարակոյս չկայ թէ այսպէս կը հաւաքուէին առաքելոց հաւանութեամբ, վասն զի այն օրն առաքեալք կը քարոզէին անոնց. և ուստի տարակոյս չկայ թէ կը հաւաքուէին առաքելոց հրամանաւ: «Մէկշաբթի օրը երբ որ Ժողովուրդ էինք հաց կտրելու, Պօղոս առնոց կը քարոզէր» (Գործ. Ի. 7): Նոյնպէս Հոգին Սուրբ հոգ կը տանէր որ բոլոր եկեղեցեաց մէջ ողորմութիւնք ի նպաստ սրբոց և կարօտեւոց տրուէին այն օրը մանաւանդ քան որ և իցէ ուրիշ օր, ինչպէս կ'երևի մեր բնաբանէն:

12. Մէկշաբթի օրն, ի Սուրբ Գիրս, կը կոչուի ԿիրՍԱԿի, այսինքն՝ Տէրունական, կամ օր Տեառն: Տես Յայտ. Ա. 10: Ոմանք կ'ըսեն, ի՞նչպէս գիտենք թէ մէկշաբթի օր էր այդ. ամէն օր Տէրունական է: Սակայն ծիծաղաշարժ է այդպէս խօսիլ, վասն զի Յովհաննու նպատակն էր ըսել մեզ թէ երբ

ստացաւ այն տեսիլները: Եւ եթէ Կիրակի կը նշանակէ որ և իցէ օր, այդ ի՞նչպէս կրնայ ցուցնել մեզ թէ երբ տեղի ունեցաւ այն գէպքը:

Թէ Կիրակի ի՞նչ կը նշանակէր՝ կը գիտնանք ճիշդ այնպէս որպէս կը գիտնանք Նոր Կտակարանի բնագրին որ և իցէ մէկ բառին, կամ հին լեզուաւ որ և իցէ ասացուածի մը, իմաստը. այսինքն կը գիտնանք նկատելով ընդհանուր առումը որով կը տեսնենք թէ գործածուած է այն ի հնումն: Այս Կիրակի բառը, նկատելով իմաստը որով յօրէ անտի առաքելոց գործածուած է բովանդակ Քրիստոնեայ Եկեղեցիէն և հին Ժամանակի բոլոր գրուածոց մէջ, կը նշանակէ մէկշաբթի օր:

Եւ Տէրունական օր անունն ինքնին կը ցուցնէ այդ օրուան սրբութիւնը: Վասն զի տարակոյս չկայ թէ այդ օրը կը կոչուի Տէրունական օր, ինչպէս նուիրական ընթրիքը կը կոչուի Տէրունական ընթրիք, ըլլալով սուրբ ընթրիք հաստատեալ ի յիշատակ Տեառն մերոյ Քրիստոսի և իւր փրկագործութեան: Նոյնպէս այս է սուրբ օր որ պիտի պահուի ի յիշատակ Տեառն մերոյ Քրիստոսի և իւր փրկագործութեան:

Մէկշաբթի օրը, Տէրունական օր կոչուելով ի Սուրբ Գիրս, ըստ բաւականին կը ցուցնէ թէ էր օրն որ սուրբ պիտի պահուէր կամ նուիրուէր Աստուծոյ, վասն զի Աստուած հաճեցաւ իւր անուամբ կոչել զայն: Երբ Աստուծոյ

ուած իւր անունը կը դնէ բանի մը վրայ, կամ բան մը Աստուծոյ անուամբ կը կոչուի ի Սուրբ Գիրս, այդ կը ցուցնէ այն բանին կոչումը և նուիրումն առ Աստուած: Այսպէս Աստուած իւր անունը դրաւ իւր վաղեմի ժողովրդեան, Իսրայելի որդւոց, վրայ: «Իմ անունն Իսրայելի որդւոցը վրայ պիտի դնեն» (Թու. 2. 27): Աստուծոյ անուամբ կը կոչուէր այն ժողովուրդը, ինչպէս ըստած է, «Իմ անունն կոչած ժողովուրդս» (Բ Մնաց. Է. 14): Այլով բանիւ, կը կոչուէին ժողովուրդ Աստուծոյ կամ ժողովուրդ Տեառն: Այս կը ցուցնէր թէ սուրբ, սեփական ժողովուրդ էին Աստուծոյ առաւել քան զայլ ժողովուրդս: Տես Բ. 0ր. Է. 6, 14, և այլն:

Նոյնպէս Երուսաղէմ էր քաղաք մը որ կը կոչուէր Աստուծոյ անուամբ: «Իմ անունովս կոչուած քաղաքին վրայ» և այլն (Երեմ. ԻԵ. 29): «Քաղաքը որուն վրայ քու անունդ կոչուած է» և այլն (Գան. Թ. 18, 19): Այս կը ցուցնէր թէ սուրբ քաղաք էր այն, միակ քաղաքը՝ զոր Աստուած ընտրած էր սուրբ գործածութեանց համար, ինչպէս յաճախ կը կոչուի ՍՈՒՐԲ ՔԱՂԱՔ: Տես Նէեմ. ԺԱ. 1, և այլուր:

Նոյնպէս կ'ըսուի թէ տաճարն էր Աստուծոյ անուամբ կոչուած տուն: «Աս . . . տանս վրայ քու անունդ կոչուած է» (Գ. Թադ. Բ. 43, և այլն): Այլով բանիւ, կը կոչուէր տուն Աստուծոյ, կամ տուն Տեառն: Այս կը ցուցնէր

թէ կը կոչուէր սուրբ տեղ, մանաւանդ, սուրբ գործածութեանց նուիրեալ տուն:

Նմանապէս կը տեսնենք թէ մէկշաբթի օրը կը կոչուի Աստուծոյ անուամբ, Աստուծոյ օր կամ Տէրունական օր կոչուելով ի Սուրբ Գիրս: Այս կը ցուցնէ թէ սուրբ օր է, սուրբ նպատակաց և գործոց յատկացեալ առաւել քան ուրիշ օր և իցէ օր:

13. Եկեղեցւոյ դարաւոր աւանդութիւնը, որուն թէպէտ արժան չէ նայիլ միշտ իբրեւ անմոլար կանոնի, այսպիսի խնդրոց մէջ մեծ հաստատութիւն կու տայ ճշմարտութեան: Ամէն պատմութենէ կը տեղեկանանք թէ Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ ընդհանուր սովորութիւնն եղած է ամէն դարու մէջ, առաքելոց դարէն իսկ սկսեալ, սուրբ պահել մէկշաբթի օրը: Առաջին, երկրորդ և երրորդ դարերէն մնացեալ գրուածոց մէջ կը կարդանք թէ Քրիստոնեայք կը պահէին Տէրունական օրը, նոյնպէս և յետոյ բոլոր դարուց մէջ. և զայս հերքող պատմութիւն չկայ երբեք: Քրիստոնեայք, աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ, գրեթէ բոլոր անձինք որք կը կրէին Քրիստոնէի անուն, ինչ յարանուանութեան և վերաբերէին, կամ կարծեաց ինչ տարբերութիւն և ունենային ի մասին ուրիշ իրաց, միշտ կը պահէին այս օրը:

Արդ, թէպէտ այս ինքնին, առանց Աստուածաշնչական հիման, չէ բաւական, սակայն կրնայ ծառայել իբրեւ հաստատական վկա

յութիւն, վասն զի ճշմարտապէս կը ներկայացունէ մեր մտաց բաւական համոզիչ նիւթ: Միտքը կրնայ մեծապէս հաստատել Սուրբ Գրոց մէջ յայտնուած ճշմարտութիւնները: Ամէն դարու և բոլոր եկեղեցեաց մէջ ամենայն ուրեք սոյն սովորութեան ընդհանրականութիւնը լաւ ապացոյց է թէ Եկեղեցին ընդունած էր զայս առաքեալներէն: Եւ դժուարին է երեւակայել թէ ինչպէս տարբեր աղանդի և տարբեր վարդապետութեան յարեալ բոլոր ֆրիստոնեայք միաբանեցան հաստատել այսպիսի սովորութիւն մը բովանդակ աշխարհի մէջ և այժմ չգտնուիր այդ միաբանութեան վրայ խօսող որ և իցէ պատմութիւն:

14. Սոյն ձեռնարկութիւնք երբեք չեն տկամնար սա դիտողութեամբ թէ նոր կտակարանին մէջ որոշ ոչինչ ըսուեցաւ յայսմ մասին մինչև այն ժամանակ երբ Յովհաննէս դրեց իւր *Եպիստոլանք*: Չեն տկարանար, վասն զի այդպիսի լռութեան բաւական պատճառ կար: Ամենայն հաւանականութեամբ, Հոգին Սուրբ յատկապէս զգուշացաւ այդ նիւթին վրայ խօսելէ յայնժամ, երբ նոր կը հիմնուէին ֆրիստոնեայ եկեղեցիք աշխարհի վրայ թէ՛ Հրէից և թէ՛ հեթանոսաց մէջ. զգուշացաւ մանաւանդ Հրէից և Հրեայ ֆրիստոնէից համար: Վասն զի յայտնի է թէ ֆրիստոս և առաքեալք այսպիսեաց կը յայտնէին ճշմարտութիւնը տակաւ առ տակաւ

ըստ կարողութեանն որով կրնային տանիլ:

Հրեայք կը պահէին իրենց Շաբաթն առաւելագոյն խնամով քան որ և իցէ ուրիշ բան որ պատուիրուած էր Մովսիսական օրինաց մէջ, և Հին կտակարանին մէջ կար մասնաւոր բան մը որ կը նպաստէր անոնց հաւատարմաբար պահել Շաբաթն առաւել քան որ և իցէ ուրիշ Հրէական օրէնք: Աստուած այնչափ կարեւորութիւն ընծայած էր այնմ, այնչափ հանդիսաւորապէս, յաճախակի և խնամով պատուիրած էր զայն, և այնչափ ահաւոր կերպով պատժած էր զայնպիսիս որ կը պղծէին զայն, զի նոքա կը պահէին այս սովորութիւնն առաւել քան գրեթէ որ և իցէ ուրիշ բան:

Ուստի ֆրիստոս մեծ քաղցրութեամբ վարուեցաւ անոնց հետ յայսմ մասին: Գիտենք թէ տակաւ առ տակաւ յայտնուեցան ուրիշ բաներ որ սոյն բնութիւնն ունին: Կը յիշեք թէ ֆրիստոս ըսելու շատ բաներ ունէր, բայց չըսաւ, վասն զի աշակերտք տակաւին չէին կրնար տանիլ, և իբրեւ բացատրութիւն ըսաւ թէ այն բաներն յայտնել ուրիշ բան պիտի չըլլար, բայց եթէ նոր դինի դնել հին տիկերու մէջ: Այն բաներն այնչափ հակառակ էին անոնց հին սովորութեանց զի ֆրիստոս տակաւ առ տակաւ յայտնեց զանոնք: Յայտնեց հոս քիչ մը բան, հոն քիչ մը բան, նայելով միշտ անոնց կարողութեան. և երկար ժամանակ անցաւ մինչև որոշ լեզուաւ

յայտնեց երկնից թաղաւորութեան գլխաւոր վարդապետութիւնները: Նպաստաւորագոյն պատեհութիւններով ընտրեց խօսիլ իւր չար-չարանայ և մահուան վրայ, մանաւանդ երբ լի հիացմամբ կը նայէին նշանաւոր հրաշքի մը վրայ կամ կը համոզուէին թէ ինքն էր Մեսիան:

Յետ իւր յարութեան, շատ բաներ ըսաւ աւելի պարզ լեզուաւ քան յառաջագոյն: Սակայն յայնժամ իսկ չըսաւ ամէն բան, այլ՝ Հոգւոյն Սրբոյ թողուց յայտնել աւելի բան ի տօնի Պենտեկոստէի: Ուստի աշակերտք շատ աւելի լուսաւորեցան յետ այնուրիկ քան յառաջագոյն: Սակայն դարձեալ չյայտնեց ամէն բան: Ուտեղեաց և ըմպելեաց վերաբերեալ ծիսական օրինաց բարձումը շատ աւելի ուշ յայտնուեցաւ լիովին:

Նմանապէս առաքեալք զգուշութեամբ և քաղցրութեամբ կը վարուէին անոնց հետ ուրոց կը քարոզէին և կը գրէին: Քայլ առ քայլ և մեծ զգուշութեամբ կը սորվեցունէին թէ պարտ է թողուլ թրփատութեան և անմաքուր կերակրոց վերաբերեալ ծիսական օրէնքը: Հռովմ. ԺԴ. գլխոյն մէջ որպիսի գործով կը ցուցնէ Պօղոս առ խղճահարս: Գիտութիւն ունեցողներուն կը պատուիրէ իրենց պահել զայն ի սէր իրենց տկար եղբարոց (Հռովմ. ԺԴ. 22): Բայց պէտք չէ ուրիշ բան յաւելուլ ի հաստատութիւն սոյն իրողութեան: Սակայն և այնպէս կ'ուզենք յիշեցունել

թէ շատ կարելի է որ ի սկզբան բուն առաքելոց ևս լիովին չյայտնուեցաւ հանգստեան օրուան այս փոփոխութիւնը: Հոգին Սուրբ, իւր դալստեան ժամանակ, շատ բան յայտնեց անոնց, բայց յետ այնորիկ անտեղեակ էին Աւետարանական շատ վարդապետութիւններու. այո, անտեղեակ մնացին բաւական ժամանակ, թէպէտ կը կատարէին իրենց առաքելական գործը, քարոզելով, մկրտելով, և եկեղեցին կառավարելով: Պետրոս զարմացաւ երբ պատուէր ընդունեցաւ ուտել կերակուրներ որ ըստ օրինի անմաքուր էին. նոյնպէս զարմացան միւս առաքեալք առ հասարակ, երբ Պետրոսի հրամայուեցաւ երթալ առ հեթանոսս և քարոզել նոցա:

Այսպէս, փրիստոս գործվանօք վարուեցաւ մանուկ եկեղեցւոյն հետ: Չկերակրեց զայն հաստատուն կերակրով, այլ հոգ տարաւ աստիճան առ աստիճան յայտնել Տէրունական օրը պահելու պարտականութիւնը, և ուստի ամէն պատեհութեամբ պատուեց զայն, յատկապէս այն օրը երեւելով ժամանակ առ ժամանակ, այն օրը զրկելով իւր Հոգին նշանաւոր կերպով ի տօնի Պենտեկոստէի, հրամայելով Քրիստոնէից՝ այն օրը ժողովիլ հաց կտրելու համար, այն օրը տալ իրենց նպաստները և կատարել երկրպագութեան ուրիշ պարտականութիւններ, և այսպէս, աստիճան առ աստիճան, այն օրն հաստատելով իբրեւ օր սուրբ, օր հանգստեան: Եւ թէպէտ Հո-

գին Սուրբ տակաւին այնչափ որոշ կերպով
չէր խօսեր յայնմ մասին, այսու ամենայնիւ
Աստուած մասնաւոր հոգ տարաւ որ բաւա-
կան ապացոյցներ գոյանան իւր կամաց յայ-
տարար, զորս Բրիտոնէական Եկեղեցին կա-
րող ըլլար գտնել, երբ աւելի ևս հաստատ-
ուելով հասնէր չափահաս մարդու զօրու-
թեան:

Սրդ ամէն մարդու դատողութեան կը թո-
ղունք վճռել թէ բաւական ապացոյց կ'այ
թէ չկայ ի հաստատութիւն մեր խնդրոյն թէ
Աստուծոյ կամքն է որ Բրիտոնէական Եկե-
ղեցին պահէ մէկշաբթի օրն իբրեւ օր հան-
գրատեան:

back